

Колесніченко Олександр,

*доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
управління правоохоронною діяльністю та її психологічного супроводження
навчально-наукового інституту післядипломної освіти,
Національна академія внутрішніх справ*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВООХОРОННО- ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ БОЙОВИМ ДОСВІДОМ

Участь в бойових діях це особлива соціальна ситуація розвитку правоохоронця/військовослужбовця, яка вимагає формування такого новоутворення в структурі його здатностей, як стійкість до психологічної травматичності бойового досвіду. Сама психотравматичність бойового досвіду є багатоаспектною, і включає, як загальну оцінку несприятливості ситуації, так і конкретні обставини бою, що створюють реальну небезпеку життю, і несприятливі соціальні умови. І хоча подія травми залишається безумовною вихідною точкою розвитку ПТСР, несприятлива соціальна ситуація є підставою для формування «порочного кола» за аналогом депресії, який не дозволяє «вийти» із ситуації переживання травми.

Результати дослідження дозволяють говорити про дві складові стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом – актуальну та базисну. Актуальна стійкість до психологічної травматизації бойовим досвідом забезпечується засобами «актуальної роботи» з екстремальною ситуацією – копінгами, вольовою саморегуляцією, самовладнанням тощо. Базисна – співвідноситься з інтелектуальними, емоційними, вольовими базисними особливостями особистості (в основі яких лежать цінності, інтелект, темперамент). Базисна стійкість до психологічної травматизації бойовим досвідом задає рамки для реалізації актуальної стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом. Особливості соціалізації (в даному випадку вторинної професійної соціалізації правоохоронця/військовослужбовця, професіоналізації) визначають в якій частині цих рамок будуть набуватися характеристики актуальної стійкості до психологічної травматизації і, відповідно, формуватися низхідний чи висхідний тип психологічної травматизації особистості.

Вторинна соціалізація правоохоронців/військовослужбовців передбачає засвоєння професійних норм, знань, вмінь, навичок, завдяки яким

правоохоронець/військовослужбовець набуває потенційну здатність виконувати СБЗ в бойових умовах. Ідентифікація з професійною групою формує впевненість в собі, своїх знаннях, вміннях, навичках, в свої товаришах. Прийняття правоохоронця/військовослужбовця професійною групою (співслужбовцями) є умовою передачі професійного досвіду і отримання ним допомоги. Перевід зовнішніх впливів соціальної групи у інструментарій власного самокерування є процесом формування самоствавлення.

Результуючою поточного процесу соціалізації є формування такої складової самоствавлення, як самоповага – оцінка відповідності власних знань, вмінь, навичок соціальній ситуації розвитку.

«Історія» минулих етапів соціалізації (змін соціальних ситуацій розвитку) формує аутосимпатію. Завдяки цьому механізму формування аутосимпатії у людини формується уявлення про власну самототожність.

Існуюча структурно-функціональна модель самоствавлення передбачає, що якщо зміна умов самореалізації доводить неефективність актуальних знань, вмінь навичок і, відповідно, веде до зниження самоповаги, то позитивне самоствавлення підтримується за рахунок актуалізації (збільшення показників) аутосимпатії – звернення до попереднього досвіду соціалізації самореалізації, спроби застосувати його для поточної ситуації.

Таким чином, при адекватній професійній соціалізації правоохоронця/військовослужбовця збільшення психологічної травматичності досвіду веде до збільшення ідентифікації з професійною групою (з формами роботи та місією) – до формування індивідуальної стійкості до психотравматизації бойовим досвідом через використання групового професійного досвіду і допомоги. При недостатній професійній соціалізації збільшення психологічної травматичності бойового досвіду веде до актуалізації досвіду минулих самореалізацій і спробам застосувати його в поточній ситуації. Ця друга лінія – формування індивідуальної стійкості до психологічної травматизації бойовим досвідом через пристосування власного попереднього досвіду до поточної ситуації – на перших порах досить часто є менш ефективною, ніж перша. І хоча ця «друга лінія» у більшості випадків є більш «витратною», вона не виключає досягнення позитивного результату.

Формування стійкості до психологічної травматичності досвіду (як і інші здатності) має свої етапи: від формального засвоєння норм взаємодії, способів дії, до перевірки їх практикою на істинність та до формування “майстерності”. При “дефектах” цих двох ліній формування стійкості до психологічної травматичності бойового досвіду можуть виникати наступні явища, що ускладнюють переробку негативного досвіду (роботу з травмою): низька «проникливість» групи для представника іншої групи (не здатність взаємодіяти

з психологом – не членом професійного (військового) колективу, нездатність розширити своє соціальне оточення, як способу відновлення мотивації, системи стосунків тощо); ускладнене передання «рапорту», відповідальності за власне життя в руки самого правоохоронця/військовослужбовця; низька “проникливість” для чужого досвіду (сприйняття свого досвіду як надцінного); високий індивідуалізм (сприйняття свого досвіду, як унікального, прагнення підтвердити свій статус); звуження меж самореалізації (складність сформувати «опору» у сфері особистості, якої не торкнулась травма); психологічне виснаження (тимчасова несприйнятливості до складної роботи, яка потребує інтелектуальних дій, уваги, волі тощо; схильність до прямих реакцій, знижений контроль емоційних проявів); відхід на більш ранні етапи розвитку; втрата самототожності; повернення у свідомості до події травми, як прагнення підібрати із індивідуального досвіду адекватний спосіб дій в екстремальній ситуації (якщо вона сприймається як незавершена) при відсутності доступу до групового досвіду дій і негативних зовнішніх оцінках вчинку (чи очікуванні негативних оцінок від оточення); негативні оцінки оточення не тільки неадекватного способу дій, а й особистості військовослужбовця/правоохоронця в цілому руйнують ресурс стійкості, які надає аутосимпатія (руйнують уявлення про самототожність).

Моніторинг стану військовослужбовців/правоохоронців показав, що формування стійкості до психологічної травматичності бойового досвіду через використання групового досвіду є досить ефективним.

Список використаних джерел:

1. Колесніченко О.С., Мацегора Я.В., Приходько І.І. та інш. Засоби психологічної підтримки військовослужбовців при виконанні службово-бойових завдань в екстремальних умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2016. Вип. 1 (47). С. 58-64.

2. Колесніченко О. С. Засади бойової психологічної травматизації військовослужбовців Національної гвардії України. Харків : ФОРМ Бровін О.В., 2018. 488 с. URL: http://books.ndcnangu.co.ua/knigi/Monograf_bojov_psihol_travm_2018.pdf